HET SAMENGAAN VAN BOSCHBEDRIJF EN JACHT MOET, UIT BOSCHBOUWKUNDIG OOGPUNT, WORDEN VERWORPEN

door

Prof. Ir. J. H. JAGER GERLINGS.

(Prae-advies voor de besprekingen op de Vergadering der Nederl. Boschbouwvereeniging op 2 Juni a.s. te Breda).

Een van de belangrijkste verschijnselen, die deze eeuw kenmerken is de geleidelijke ontwikkeling op elk gebied van de gemeenschapsgedachte. Het is het inzicht, dat niet meer het individu, de enkeling, het enkelvoudige object, los van zijn omgeving, het middelpunt van belangstelling vormt, maar de samenleving van de enkelvoudige objecten als deelen van een geheel, onderling onafscheidelijk, organisch verbonden, te zamen met het milieu, waarin zij voorkomen en dat hen beïnvloedt.

We zien dit verschijnsel op allerlei gebied tot uiting komen als een nieuwe, alles doordringende gedachte, die tot een gewijzigde levensbeschouwing leidt.

Het is in de politiek de nationale gedachte; op Godsdienstig gebied de Oxford-beweging, in onze samenleving het streven naar geestelijke en moreele herbewapening. Alles ademt saamhoorigheid; het brengt naar voren wat bindt en dringt terug wat leidt tot steeds verder gaande splitsing en tegenstelling op grond van bestaande of vermeende verschillen tusschen eenheden, die toch, in breeder verband gezien, bijeen behooren en op elkaar zijn aangewezen.

Ook in de wetenschap voltrekt zich deze verandering. Was het vroeger de enkele plant, die wat bouw en levensverschijnselen betreft, in het middelpunt der belangstelling stond, steeds meer beweegt zich de botanie van de idiobiologie, de leer van het individu, in de richting van de sociologie, de leer der gemeenschappen. De snelle ontwikkeling van de plantensociologie en het groote enthousiasme waarmee zich vooral de jongere biologen op deze nieuwe tak van wetenschap hebben geworpen bewijst wel, dat deze nieuwe richting van denken zich geheel aansluit aan de „nieuwe gedachte", die zich, vaak onbewust, maar niettemin onweerstaanbaar in alles baanbreekt.

Deze opvattingen komen sterk tot uiting in de boschwetenschap. De totaliteits-gedachte, de overtuiging, dat de opstand als uiterst samengestelde levensgemeenschap van flora en

fauna en het milieu waarin hij opgroeit onafscheidelijke onderdeelen vormen van het bosch als geheel, in ons land voor het eerst uitgesproken door Van Schermbeek, is sedert dien gemeengoed geworden.

Het is interessant om even stil te staan bij deze geleidelijke ontwikkeling in den boschbouw als een noodzakelijk gebeuren, omdat het heden steeds wordt bepaald door het verleden en de kiem in zich draagt van wat worden zal.

Ontstaan uit vrees voor houtnood als gevolg van de steeds sneller voortgaande vernietiging van het oorspronkelijke, natuurlijke bosch, was de aanleg van de bedrijfsbosschen in het eind van de 18e en het begin van de 19e eeuw uitsluitend gericht op de productie van hout. De „bosschen" maakten plaats voor „houtopstanden", verzamelingen van gelijksoortige en gelijkjarige boomen. De in de tachtiger jaren der vorige eeuw tegen de school van Hartig c.s. krachtig oplevende reactie van Gayer en zijn medestrijders, die het bosch reeds aanvoelden als een organisch geheel, vond zijn bevestiging in de boschtypologie van Cajander, Morosow en na hun verschillende anderen. De gemeenschapsgedachte culmineerde in de „Dauerwald"-gedachte van Möller en zijn aanhangers, die na 1920 zooveel pennen in beweging bracht en die zoo duidelijk tot uiting kwam in het slagwoord: „die Stetigkeit des Waldwesens".

Zoo ontwikkelde zich geleidelijk het inzicht, dat het bosch niet is een aantal toevallig bijeen staande boomen, maar een uiterst samengestelde levensgemeenschap van planten en dieren, wat karakter, samenstelling en groei betreft, beïnvloed door en tevens beïnvloedende de groeiplaats — het milieu — met alle factoren daarvan. In de moderne boschbouwlitteratuur komt deze overtuiging duidelijk tot uiting.

Wil men het vraagstuk omtrent de mogelijkheid van samengaan van jacht en boschbouw beschouwen, dan moet men het dan ook in het licht van het voorgaande bezien. Ik wil dit echter doen zonder daarbij in te gaan op ethische overwegingen noch op de finantieele zijde van het vraagstuk.

De opvatting van het bosch als levensgemeenschap brengt ons dan vanzelf tot de voor de hand liggende erkenning, dat het wild in de vroegere natuurbosschen een onderdeel van die levensgemeenschap vormde. Het maakte deel uit van de macro-fauna, die destijds echter naast andere, nu uit het Europeesche bosch verdwenen planteneters, ook vertegenwoordigers van het roofdierengeslacht bevatte zooals beren, lynxen, wolven, vossen, wilde katten, marters, enz. Ook dit onderdeel van bedoelde levensgemeenschap werd hierdoor — behoudens zekere schommelingen — al naar de omstandigheden van het plaatselijke milieu in een bepaalden, natuurlijken evenwichtstoestand gehouden.

Het talrijker worden van den mensch en als gevolg daarvan zijn steeds sterker ingrijpen in het natuurbosch bracht hierin verandering.

Al heel spoedig werden de bosschen gebruikt als weideplaats voor het vee, hetgeen gepaard ging met de inperking, resp. vernietiging van de grootere roofdieren met als gevolg een overmatigen wildstand. Er ontwikkelde zich een jachtbedrijf, waarvan G a y e r zegt, dat het reeds in de eerste helft der middeleeuwen een der hoofdbezigheden was van de wereldlijke en geestelijke heeren.

De jacht was een geliefkoosd en veel beoefend handwerk van de toenmalige machthebbers en tijdens de steeds toenemende vernietiging van het bosch, die in de Duitsche landen tusschen 700 en 1300 na Chr. haar hoogtepunt bereikte, vormde de jacht een krachtig bolwerk, waardoor ongetwijfeld veel bosch voor zekeren ondergang is behoed.

De boschbouw heeft stellig veel aan de jacht te danken; de eerste voorschriften voor het behoud, de verpleging en de verjonging der bosschen ontsproten aan de jacht. Zoo ontwikkelde zich de boschbouw uit de jacht, waarbij zich echter de doelstelling van beiden op den duur steeds meer differentieerde. In Duitschland bleef de jacht, ondanks de krachtige ontwikkeling, die den boschbouw aldaar kenmerkte, steeds nauw daarmee verbonden. Men kan zich dan ook bij onze Oostelijke buren geen houtvester voorstellen zonder hond en geweer. Het is ontegenzeggelijk waar, dat het voortdurend, nauwlettend speuren naar alles, wat betreft het wild en wat daarmee samenhangt, als onderdeel van de levensgemeenschap „bosch", in hooge mate ten goede komt aan het waarnemend vermogen in het algemeen van den boschbeheerder.

Het wild is ondanks de zoo zeer gewijzigde omstandigheden deel blijven uitmaken van het bosch als levensgemeenschap, maar..... die levensgemeenschap vormt niet meer een evenwicht, zooals dit destijds het geval was in de natuurlijke levensgemeenschap, vóór dat de mensch daarin als storende factor ingreep.

De factoren-complexen klimaat, bodem en vegetatie waren in harmonisch evenwicht, zoowel onderling als met de overige biotische factoren, vertegenwoordigd door de micro- en macro-fauna. De aard en samenstelling van de vegetatie was ook in overeenstemming met die van den groep der planteneters, die zich met de vegetatie voedden en weer op hun beurt als bepalenden factor ontmoetten de groep der vleeschеters, die eenerzijds in aantal begrensd werd door den aard en talrijkheid van de dieren, die hun tot voedsel dienden en anderzijds door de hun aanvallende groepsgenoten.

In het bedrijfsbosch, dat voor de natuurbosschen in de plaats trad en waarin de anthropogene invloed zoo sterk

tot uiting komt, speelt de economische factor een overheerschende rol, in tegenstelling met het natuurbosch, waarin dit element ontbreekt. Dit heeft in de meeste gevallen geleid tot algeheele verbreking van de natuurlijke levensgemeenschap, door de teelt van ter plaatse niet van nature thuis behoorende houtsoorten in een van den natuurlijken afwijkenden bouw van de bosschen in horizontalen en vertikalen zin. Als uiterste in dit opzicht kennen we de dicht gesloten, eensoortige, gelijkjarige opstanden van economisch waardevolle, doch meestal niet groeiplaats- geëigende houtsoorten. De samenstelling van het bedrijfsbosch bestaat in veel gevallen bovendien niet uit vertegenwoordigers van naburige boschgezelschappen. Vaak neemt men uit economische of andere redenen zijn toevlucht tot volkomen vreemde soorten, tot de z.g. exoten.

In dit, op al of niet juiste economische overwegingen gegronde kunstmatige milieu neemt het wild een zeer bijzondere doch geenszins natuurlijke plaats in. Het bestaat bovendien uitsluitend uit planteneters; de vleescheters als onontbeerlijke regelende component van den natuurlijken groep der macro-fauna ontbreken practisch geheel. Hun regelende werking is overgenomen door den jager, die de wildstand door afschot wel in overeenstemming brengt met de belangen van de jacht, maar daarbij niet of nauwelijks rekening houdt met de eischen van het bosch.

We zien dan ook, dat in het bedrijfsbosch bosch en wild niet meer twee onderdeelen vormen van een van nature ontstaan evenwicht, maar dat zij twee *naast* elkaar staande elementen zijn geworden, elk met geheel andere belangen.

Het economisch ingestelde bedrijfsbosch voldoet slechts op zekere, meestal onvoldoende, wijze aan de levensvoorwaarden van het wild. Immers, voor de meeste loofhoutbosschen, die, zoowel wat voedings- als schuilgelegenheid betreft, zooveel meer bieden, is veelal voedselarm naaldhout bosch in de plaats gekomen. Door kunstmatige voedering, het verschaffen van wijkplaats in daartoe opzettelijk eerst op vergevorderden leeftijd gedunde bosschen, e.d. moet worden getracht te voorzien in datgene, waarin het bedrijfsbosch ten aanzien van het wild te kort schiet.

Het wild moet zich zien aan te passen aan het onnatuurlijke milieu, waarin het gedwongen is te leven. Het grove wild verzet zich als het ware spontaan tegen de overheersching door het naaldhout van het loofhout-milieu, waarmee het zich één gevoelde, door schillen en vegen, waarbij vooral de exoten het moeten ontgelden.

De jacht en de boschbouw hebben zich op één en hetzelfde terrein als twee bedrijven, met uiteenloopende, meest tegenstrijdige belangen ontwikkeld. Het economisch ingestelde boschbedrijf ondervindt voortdurend den nadeeligen invloed

van het daarnaast bestaande jachtbedrijf in den vorm van voortdurende schade. Christof Wagner zegt daarvan in zijn „Lehrbuch des Forstschutzes" : „Bij zuiver zakelijke beoordeeling behoort de wildschade tot de grootste schade, waaraan het bedrijfsbosch onderhevig is, in het bijzonder het naaldhout". Hij wijst er op, dat de wildschade niet is het gevolg van een plotseling plaatshebbende, acute beschadiging van het bosch, maar een chronische schade, die voortdurend de rente van het bedrijf omlaag drukt.

Men is nu eenmaal geneigd slechts nu en dan voorkomende, plotselinge beschadigingen van het bosch als belangrijker aan te zien dan de oogenschijnlijk onbeduidende, doch voortdurend zonder ophouden optredende beschadigingen. De vernieling door den storm van een houtopstand maakt veel meer indruk dan de slechts door een zorgvuldig waarnemer op te merken voortdurende schade, die aan het bosch wordt toegebracht door den wind, die zonder ophouden door een aan de windzijde niet afgesloten bosch strijkt en door zijn uitdrogende werking de boniteit van de groeiplaats en daarmee de houtproductie omlaag drukt. Toch is de opbrengst-derving in het laatste geval vaak vele malen grooter dan het geldverlies bij stormschade, waarbij het geworpen hout voor het grootste gedeelte zijn waarde heeft behouden.

Behalve de directe schade door het schillen door herten, het vegen door reeën, het ontschorsen en vernielen van jonge planten door hazen en konijnen of het uitpikken van de knoppen van jonge dennen door korhoenders, brengt het wild doorloopend nadeel toe aan het boschbedrijf door het dag in dag uit afbijten en vernielen van planten en van jong lot van struiken en jonge boomen.

Een en ander beteekent niet alleen verlies van aanwas en insommige gevallen mislukking van een jonge cultuur, maar voor zoover het kruiden en struiken betreft, heeft dit een vaak ernstige verarming van het boschgezelschap ten gevolge. Juist de struik- en kruidenlaag heeft voor de verzorging van de groeiplaats een groote beteekenis ; het is een belangrijk onderdeel van het bosch als levensgemeenschap. Dit heeft juist voor het bedrijfsbosch zooveel beteekenis, omdat men hier heeft te doen met een meer of minder kunstmatige levensgemeenschap en het is van het grootste belang deze, voor zooveel als eenigszins mogelijk is, zooveel doenlijk met de ter plaatse natuurlijke te doen overeenkomen.

Wij kennen alle het troostelooze beeld, dat een bosch biedt, met flinken wild- of konijnenstand, waarin de bodemflora ontbreekt, of tot een spaarzame, soortenarme vegetatie is teruggebracht.

Bovendien wordt het inbrengen van loofhout in het naaldhoutbosch dikwijls door het wild onmogelijk of uiterst riskant gemaakt. Gewoonlijk moet men dan zijn toevlucht

nemen tot kostbare omrasteringen. Het omrasteren van jonge culturen heeft bovendien het nadeel, dat de schade op het niet omrasterde terrein grooter wordt door de vermindering van de voor het wild beschikbare ruimte. De verrassend weelderige ontwikkeling van de vegetatie binnen de afrastering, te meer opvallend omdat men zulk een rijke ontplooiïng van de natuur op het steeds door het wild afgegraasde terrein niet is gewend, toont dan duidelijk, wat men steeds moet ontberen!

De voortdurende werkzaamheid van het wild beperkt het boschbedrijf in zijn werking; de beheerder is niet meer vrij in de keuze van verjongings- of verplegingsmaatregelen. Verjonging door zaad of onderzaaiïng is alleen mogelijk bij deugdelijke omrastering; hetzelfde geldt voor den aanleg of verjonging van bosch door planting. Bij hertenstand mogen de jonge bosschen eerst op vergevorderden leeftijd worden gedund, waardoor de groote beteekenis van de selectie in de jonge en dichte phase van het bosch, die vaak beslissend is voor de hoedanigheid van den opstand op ouderen leeftijd, moet worden prijsgegeven.

Doordat wild en bosch, eertijds in het natuurlijke bosch vereenigd tot één levensgemeenschap, in het bedrijfsbosch zijn uiteengerukt tot twee gescheiden elementen met tegengestelde belangen, ligt het voor de hand, dat de bezwaren, welke de ontmoeting van beide op éénzelfde terrein noodzakelijk meebrengt, toenemen, naarmate het boschbedrijf wordt geïntensiveerd.

Het spreekt vanzelf, dat de schade, die door het wild aan het bosch wordt toegebracht en het nadeel, dat het boschbedrijf daarvan ondervindt, afhankelijk zijn van allerlei factoren zooals de aard en samenstelling van het bosch, de soort van wild, de wildstand, de aanwezigheid van ander voedsel, bv. in den vorm van met grasbegroeide wegen, enz.

Er zijn ook wildsoorten, die in sommige opzichten of wel uitsluitend nuttig zijn voor het bosch. Ik denk hier aan de groote beteekenis van de wilde varkens als voorbehoedmiddel tegen sommige rupsenplagen, met name tegen die, waarbij de rupsen zich in het strooisel en de bodemvegetatie verpoppen. Bovendien zijn zij nuttig door het omwoelen van den bodem. Ook doet het gevederde wild ontegenzeggelijk veel nut door het in toom houden van schadelijke insecten.

Met het bovenstaande heb ik trachten aan te toonen, dat, vóór zich de invloed van den mensch op het bosch deed gevoelen, het wild deel uitmaakte van het bosch als levensgemeenschap; dat dit natuurlijke evenwicht van alle ter plaatse werkzame krachten door den mensch is verbroken en dat zich geleidelijk daaruit heeft ontwikkeld, eenerzijds een kunstmatige levensgemeenschap in den vorm van het

steeds meer economisch ingesteld boschbedrijf en daarnaast het jachtbedrijf.

Beide hebben hun eigen en voor het meerendeel tegenstrijdige belangen, hetgeen bij samengaan op eenzelfde terrein moet leiden tot benadeeling van het eene bedrijf door het andere.

Het boschbedrijf ondervindt deze benadeeling direct in den vorm van acute en chronische beschadiging van het bosch en indirect doordat het gedwongen wordt af te zien van voor het bedrijf noodzakelijke of wenschelijke maatregelen, het toepassen van kostbare middelen om beschadiging te voorkomen of door verarming van de levensgemeenschap tengevolge van het vernietigen of beperken van de struik- en bodemflora.

Tegenover deze nadeelen staan slechts kleine voordeelen, die geenszins tegen het nadeel opwegen.

In de practijk tracht men tot een compromis te komen, waarbij eenerzijds er naar wordt gestreefd den wildstand binnen zekere perken te houden en wordt getracht het toebrengen van schade aan het bosch te beperken met alle daartoe ten dienst staande middelen, zooals bij-voedering, het toedienen aan herten van bepaalde stoffen, waardoor de neiging tot schillen wordt verminderd, het laten liggen in 't bosch van boomen om de herten van het schillen van staand hout af te houden, het aanleggen van voederakkers, enz.

Anderzijds tracht het boschbedrijf zich zoo goed mogelijk aan den toestand aan te passen door zoo min mogelijk gelegenheid tot beschadiging te geven en wel door omrastering van jonge cultures, het gebruiken van groot plantsoen bij boschaanleg en -verjonging, het nalaten van maatregelen, zooals onderzaaiïngen, die tot ernstige beschadiging aanleiding zouden geven, het bedingen van bijzondere voorwaarden bij verpachting van de jacht, het in één hand houden van boschbeheer en jacht, enz.

Door een en ander kan tot op zekere hoogte een compromis worden gevonden, dat den boscheigenaar in meerdere of mindere mate bevredigt, maar nimmer kan het boschbedrijf zich naast het jachtbedrijf ten volle ontplooien.

Uit boschbouwkundig oogpunt beschouwd moet dan ook het samengaan van boschbedrijf en jacht worden verworpen.